

AZ OLASZ KORPORATIV JOG FOGALMA

I. A szindakális-korporatív rendszer tudományos előkészítése.

Amilyen mértékben felhasználta a fasiszmus az új államrendszer felépítésénél a gyakorlati élet tapasztalatait, ugyanolyan tág teret biztosított a tudomány álláspontjának és irányításának is. A szindakális-korporatív rendszer megteremtésében a doktrinának különösen fontos szerep jutott, sőt bátran állíthatjuk, hogy példa nélkül álló tudományos előkészítés útján született meg.

A szindakális-korporatív rendszer tudományos előkészítése 1925. június 31-én kezdődött, mikor is Mussolini kormányfői rendelettel a fasiszta alkotmányreform tanulmányozására 14 tagú bizottságot küldött ki. A Giovanni Gentile elnöklete alatt működő bizottság, melyet tizennyolcas bizottságnak (*Commissione dei diciotto*) is neveznek, nagyrészt egyetemi tanárokból, kisebbrészt a szenátus és a képviselőház tagjaiból állott. A bizottságnak többek között tagja volt az olasz közjogászok nesztora Santi Romano, a nemzeti szindakalizmus két úttörője: Enrico Corradini és Edmondo Rossoni, valamint Pier Silverio Leicht, Gino Arias, Corrado Gini és Francesco Ercole professzorok. A bizottság a fasiszmus politikai programjának megfelelően, elsősorban az exekutiva és a legislativa viszonyát, valamint a szindakális-korporatív rendszer felépítésének alapelveit tanulmányozta. A fasiszta államreform alapvető törvényei — mint a kormányfő jogállásának, a kormány rendelettörvény alkotási jogának, továbbá a törvényesen elismert foglalkozási egyesületek szervezetének és működésének szabályozása — a bizottság által

kidolgozott elveken alapultak. A bizottság javaslatok és jelentések alakjába öntött nagyjértékű tárgyalási anyaga nyomtatásban is megjelent.¹

Hasonló szerepe volt a tudomány álláspontjának a *Carta del Lavoro* előkészítésében is. Amíg a Carta alapelveit Mussolini személyesen fogalmazta meg, addig a részleteket irányítása alatt a korporációk nemzeti tanácsa által kiküldött bizottság állapította meg. A bizottság munkálatainak anyagát Giuseppe Bottai — azidőben korporációügyi államtitkár — tette közzé.²

Röviddel a Carta megjelenése után — 1927. december 31-én — a korporációügyi miniszter rendeletére³ a minisztérium mellett állandó bizottság alakult a korporatív rendszer tanulmányozása végett (*Commissione permanente di studi sull'ordinamento corporativo*). A bizottság felállítását az új rendszer tudományos tárgyalása iránt megnyilvánult rendkívüli érdeklődés a tudományművelés rendszerének és összhangjának biztosítása végett elkerülhetetlenné tette. Ez a bizottság különösen sokat tett a korporatív rendszer jogi szabályainak tudományos feldolgozása érdekében. A bizottság rendezte a korporációügyi minisztérium megbízásából a Rómában 1930. május 2-3-án tartott első korporatív tudományi kongresszust, melyen a korporativizmus valamennyi nevesebb elméleti és gyakorlati szakértője közreműködött. A kongresszus arányaira jellemző, hogy azon a szindakális szervek képviselőin kívül huszonhét egyetem és számos főiskola, közel másfélszáz tanára vett részt. A kongresszus anyagát a korporációügyi minisztérium két hatalmas kötetben tette közzé.⁴ A közzétett hivatalos kiadványok pedig a korporatív rendszer jogi irodalmának valóságos tárházai.

Ezt követte Ferrara-ban 1932. május 3. és 5. között a második korporatív tudományi kongresszus, mely arányaiban még az elsőt is felülmúlta, amennyiben itt már a korporativizmus és szindakalizmus külföldi tudósai is megjelentek. A minisztérium ennek a kongresszusnak tárgyalási anyagát is közkinccsé tette.⁵ A két korporatív tudományi kongresszus a korporatív államrend valamennyi elvi kérdését tisztázta és a törvényhozás munkáját nagyon megkönnyítette. A tárgyalásaikról

¹ Relazione e proposte della Commissione Presidenziale per lo studio delle riforme costituzionali. Roma, 1925.

Ez a hivatalos kiadvány csakhamar elfogyott, miért is a bizottság tárgyalásainak anyagát az Istituto Nazionale di Cultura Fascista újból kiadta: Relazione e proposte della Commissione per la riforma costituzionale. Roma, 1932.

² A kiadvány teljes magyar szövegét G. Bottai: A munka alkotmánya (fordította Pallai Aladár, Budapest, 1929) című könyve tartalmazza.

³ «Gazzetta Ufficiale», 1928. évi 56. sz.
⁴ Atti del primo convegno di studi sindacali e corporativi. Roma, 1930.

⁵ Atti del secondo convegno di studi sindacali e corporativi. Roma, 1932.

A korporativizmus elméleti és gyakorlati szakértőinek közreműködéséből született meg a korporációkról szóló törvény is. A korporációk felállításának kérdését a Duce személyesen vetette fel a korporációk nemzeti tanácsának 1933. szeptember 18-i ülésén. A problémát a tanács szakosztályai a korporativizmus legnevesebb tudósainak bevonásával, közel két hónapon át, behatóan tárgyalták. A tárgyalásokat a Duce, a tanács 1933. november 13-i és 14-i történelmi nevezetességű ülésén rekesztette be. A tárgyalások nyomtatásban is megjelent értékes anyaga érdekes bepillantást nyújt a fasiszta törvényhozás technikájába.⁶

2. A szindakális-korporatív rendszer tudományos propagandája.

Amilyen nagy mértékben kivette a részét a tudomány a szindakális-korporatív rendszer előkészítésében, ugyanolyan érdeklődéssel fordult a már készen álló közjogi rendszer egyes jogintézményeinek tudományos feldolgozása felé. Az olasz jogtudománynak a szindakális-korporatív rendszer iránt tanúsított, minden addigitt felülmúló érdeklődése elsősorban az új közjogi rendszer tárgyi értékeinek szólt. A szindakális-korporatív rendszer tudományos tárgyalása és ezáltal fejlesztése azonban a fasiszta kormányzat gondoskodásának is tárgya. A fasizmus tudatában rendszere eredetiségének és egyetemes értékének, kezdettől fogva arra törekedett, hogy egyrészt a szindakális-korporatív rendszert a tudomány eszközeivel a fejlődés elérhető legmagasabb fokára fejlessze, másrészt az olasz jogalkotó géniuszt dicsérő megoldásokra az egész tudományos világ figyelmét felhívja. A kormánynak ezt a hivatalos programját a korporatív rendszer tudományos propagandájának (*propaganda scientifica dell'ordinamento corporativo*) nevezik.⁷

Az új rendszer tudományos tárgyalásának természetes műhelyei a nagymultú olasz egyetemek voltak. A pisa-i egyetemé az érdem, hogy a szindakális-korporatív rendszer szervezetét és működését szabályozó jogszabályok tanítására 1928-ban — valamennyi olasz egyetem közül elsőnek — önálló tanszéket szervezett. Példáját csakhamar a többi egyetem is követi és a *diritto corporativo* elnevezés alatt összefoglalt joganyagunk 1929-ben már 26 egyetemen és 12 főiskolán van önálló tanszéke. Alig egy évvel később pedig a korporatív jog tanítása végleg bekerült az egyetemek

⁶ Le Corporazioni. Precedenti ed atti preparatori della legge sulle corporazioni. Firenze, 1934.

⁷ Alfieri, Dino: L'elaborazione dei principi corporativi nel sistema degli studi.

Atti del secondo convegno di studi sindacali e corporativi. Vol. I., pp. 195—204.

L. még: Propaganda Corporativa dal 1927—1938. Sindacato e Corporazione. 1939.

jogtudományi, államtudományi és közgazdaságtudományi karainak tanulmányi rendjébe.

Az új tudomány kiváltotta nagy érdeklődés következtében számos tudományos intézet létesült a korporatív jog fejlesztése céljából. Ezek közül különösen sokat tett a korporatív jog művelése érdekében a pisa-i egyetemen szervezett *Scuola di Studi Corporativi*. A tudományos továbbképzést szolgálja a miláno-i *Corso di Perfezionamento di Studi Sindacali e Corporativi*, a bari-i *Scuola di Perfezionamento di Studi Corporativi*, a genova-i *Corso Superiore per Dirigenti Sindacali*, a firenze-i *Scuola di Perfezionamento di Studi Sindacali e Corporativi*, a bologna-i *Scuola di Perfezionamento di Studi Corporativi* és a római *Istituto Superiore di Studi Corporativi*. Idesorolhatjuk még a szindakátusok vezetőinek képzését szolgáló szindakális iskolákat (*scuole sindacale*) is, melyek az egyetemek mellett szervezett két évre terjedő tanfolyamok.

A korporativizmus népszerűsítése végett alapfogalmait a középiskolákban, a tanító- és tanárképző intézetekben és a tisztképző akadémiákon is tanítják. Az említett célt szolgálják a korporativizmussal foglalkozó iskolán kívüli népművelési tanfolyamok is, melyeknek sikereit különféle ösztöndíjak fokozzák.

Nagy számban állanak a szindakális-korporatív rendszer tárgyalásának szolgálatában a különböző tudományos szemlék és folyóiratok. Ezek között első helyen áll a korporációügyi minisztérium kiadásában megjelenő *Il Diritto del Lavoro* című folyóirat, melyet a fasiszta korporativizmus egyik legnagyobb tudósa, Giuseppe Bottai szerkeszt. Ugyancsak a minisztérium adja ki a *Sindacato e Corporazione* című hivatalos folyóiratot. Fontosabbak még az *Archivio di studi corporativi* (Pisa), *Rivista di diritto corporativo e del lavoro* (Bari), *Rivista del Lavoro* (Róma), *Rivista del diritto del lavoro* (Milánó), *Rassegna corporativa*, *Massimario di giurisprudenza del lavoro*, *Giustizia del lavoro*, *Magistratura del lavoro*, *Giurisprudenza comparata di diritto corporativo sindacale e del lavoro* címen megjelenő folyóiratok. Rendszeresen foglalkozik a korporatív joggal a két vezető olasz közjogi szemle: a *Rivista di diritto pubblico* és a *Lo Stato* című folyóirat is.

3. A korporatív jog tudománya.

A szindakális-korporatív rendszer szervezetét és működését szabályozó joganyag önálló egyetemi tanszékeinek felállítása természetes következményeként vonta maga után e joganyag fokozott tudományos kidolgozását. Az olasz jogászvilág — elsősorban a közjogászok, de sok magán-

jogász is — a dicső multú római jogászhagyományokkal és a fasiszta forradalommal szembe kötelességének tartotta, hogy a faszizmusnak eredeti és nagyjövőjú közjogi rendszerét a tudomány eszközeivel az elérhető legmagasabb fokra fejlessze. A fasiszta korporatív rendszert szabályozó joganyagnak — melyet mint említettünk — korporatív jog elnevezés alatt tárgyalnak — önálló tudományos tárgyalásával az olasz jogrendszer egy új ága fejlődik ki. Hasonló folyamat zajlik le szemeink előtt, mint amelynek során a pénzügyi jog a tudományművelés szempontjából a közigazgatási jogtól minden kapcsolatuk ellenére is elvált. Bár az olasz jogtudomány a korporatív jog jogi természetét és jogrendszerbeli elhelyezését illetően még ma sem foglalt el egységes álláspontot, mert minden szellemi befektetés ellenére az irodalomban ma is nyitott kérdésnek tekinthető, hogy a korporatív jog alatt értett joganyag az alkotmányjog vagy a közigazgatási jog keretébe tartozik-e, tekinthető-e esetleg a közjog egy önállósult ágának, vagy csupán heterogén jogszabályok összességének, mégis, annyi bizonyos, hogy a tudományművelés szempontjából önálló korporatív jogtudományról beszélhetünk.

Noha önmagától is érthető, hogy a korporatív jog fogalma csak a korporatív rendszer jogi szabályozása után születhetett meg, mégis az új jogi stúdium filozófiai alapjait a politika tudományának nagynevű művelője, Sergio Panunzio, még jóval a rendszer megszületése előtt lerakta. Panunzio ugyanis már a liberális korszakban nagy felkészültséggel hívta fel a figyelmet a testületi önkormányzatok jövő szerepére. Az olasz tudományos irodalomban ő mutatott rá elsőnek, hogy a szindakalizmus az államot nemcsak lerombolhatja, hanem új alakban fel is építheti.⁸

A korporatív jog elnevezés azonban mégsem tőle származik. Carlo Costamagna, a római egyetem alkotmányjogász professzora adta először ezt a címet annak a munkájának, melyben elsőnek kísérelte meg, hogy a szindakális-korporatív rendszer joganyagát önálló tudományos rendszerbe foglalja.⁹

Costamagna kísérlete után az olasz közjogászok nagy érdeklődéssel fordultak az új tudomány felé. Közülük elsősorban a római egyetem közigazgatási jogi tanárát, Guido Zanobini-t kell megemlítenünk, akiben a korporatív jog egyik leghivatottabb művelőjét találta meg. A korporatív

⁸ Panunzio, Sergio: *Il socialismo giuridico*. Genova, 1906. — U. a.: *Il sindacalismo. La civiltà fascista*, a cura di Giuseppe Luigi Pomba. Torino, 1927.

⁹ Costamagna, Carlo: *Diritto Corporativo*. Roma, 1926.

jogról szóló tankönyve új utakat mutatott a korporatív jog művelése terén.¹⁰ A korporatív jog egész anyagát felölelő alapvető munkákat írtak még rajta kívül: Widar Cesarini Sforza római,¹¹ Giuliano Mazzoni firenzei,¹² Giuseppe Chiarelli pisai,¹³ Sergio Panunzio római,¹⁴ Ferruccio Pergolesi ferrarai,¹⁵ Antonio Navarra nápolyi,¹⁶ Eutimio Ranelletti milánói,¹⁷ Guido Bortolotto római,¹⁸ Pier Silvio Lessona firenzei,¹⁹ Mariano Pierro római,²⁰ Giorgio Salemi páviai,²¹ Pompeo Corso palermói,²² Alfredo Cioffi római,²³ Angelo Oliviero Olivetti milánói,²⁴ Giuseppe Dionigio Miceli nápolyi,²⁵ Lodovico Barassi milánói,²⁶ Nicola Jaeger urbinói,²⁷ Bruno Biagi római,²⁸ Carlo Venditti nápolyi²⁹ és Antonio Coniglio cataniai³⁰ egyetemi tanárok. A fiatalabb jogásznemzedék tagjai közül Virgilio Feroci római törvény-széki bíró jeles könyvét kell kiemelnünk.³¹

A korporatív jog köréből kiváló monografiák jelentek meg Santi Romano-nak tollából. Nagynevű tudósa még e jogágazatnak Giuseppe Bottai nemzetnevelésügyi miniszter, aki a római egyetem korporatív jogi tanszékének ordináriusa is. Külön is meg kell emlékeznünk a már említett Mazzoni firenzei, Chiarelli pisai és Renato Balzarini triesti korporatív jogi professzorokról, akik számos kitűnő részletmunkát írtak.

A korporatív jog tudományával foglalkozó legtöbb író megkísérli, hogy a korporatív jog fogalmát s ezzel együtt a jogrendszerben elfoglalt helyzetét meghatározza. A korporatív jog rendszertani helyzetének

¹⁰ Zanobini munkájának legutolsó kiadása: Corso di diritto corporativo. Milano, 1940.

¹¹ Corso di diritto corporativo. V. edizione, Padova, 1935.

¹² Introduzione al diritto corporativo. Milano, 1941.

¹³ Il diritto corporativo e le sue fonti. Perugia, 1930.

¹⁴ Il diritto sindacale e corporativo. Perugia, 1930.

¹⁵ Istituzioni di diritto corporativo. IV. edizione, Bologna, 1940.

¹⁶ Introduzione al diritto corporativo. Milano, 1929. — L'organizzazione sindacale e corporativa, II. edizione, Napoli, 1935.

¹⁷ Corso di diritto sindacale e corporativo, Milano, 1933.

¹⁸ Diritto corporativo. Milano, 1838.

¹⁹ Corso di diritto corporativo. Padova, 1939.

²⁰ Principi di diritto corporativo. II. edizione, Bologna, 1938.

²¹ Corso di diritto corporativo. Padova, 1936.

²² Diritto corporativo e diritto del lavoro. Padova, 1940.

²³ Istituzioni di diritto corporativo. III. edizione, Milano, 1936.

²⁴ Lezioni di diritto corporativo. Torino, 1929.

²⁵ Istituzioni di diritto corporativo. Roma, 1934.

²⁶ Diritto sindacale e corporativo. III. edizione, Milano, 1938.

²⁷ Principi di diritto corporativo. Padova, 1939.

²⁸ Lienamenti dell'ordine corporativo fascista. II. edizione, Bologna, 1939.

²⁹ Principi di diritto corporativo. Napoli, 1936.

³⁰ Lezioni di diritto corporativo. Padova, 1934.

³¹ Diritto sindacale e corporativo. Roma, 1941.

tekintélyes irodalma van, mely annál is inkább figyelemreméltó, mert az új jogágazat fogalmának és rendszertani helyzetének eldöntése a szindakális-korporatív rendszer tudományos tárgyalását alapjában érinti.³² A korporatív jog jogi természetére nézve sokféle felfogás keletkezett, melyek eddig csak egy pontban jutottak közös nevezőre; a szindakális-korporatív rendszer mai fejlettségi fokán senki sem vonja kétségbe, hogy a rendszert szabályozó joganyag, legalább is túlnyomó részében, közjogi normákat tartalmaz. A továbbiakban az egyes nézetek egymástól nagyon is eltérőek, melyeket négy csoportba sorolhatunk. Egyesek a korporatív jogot az alkotmányjog részének tekintik, mások a közigazgatási jog keretébe sorolják. Vannak azonban olyan nézetek is, melyek szerint a közjognak önálló ága, amivel szemben a másik véglet e jogszabályok heterogén természetét hangsúlyozza.³³

KARAY KÁLMÁN

³² Érdekes megemlíteni, hogy a korporatív jog önállósulásának rendkívül érdekes és tanulságos kérdését a fasiszta közjogi rendszerrel foglalkozó hazai irodalmunk teljesen figyelmen kívül hagyta. Ez alól egyetlen kivétellekppen, Magyar Zoltánnak a Pázmány Péter tudományegyetemen 1932. november 4-én tartott előadását említhetjük meg, mely a «diritto corporativo» lényegével foglalkozott. Érinti a kérdést még Zeley István is, aki «Olaszország közigazgatási reformja a világháború után és a szindakális-korporatív rend» (Budapest, 1936., 67—72. l.) című könyvében kitér a korporatív jog lényege körül folyó vitákra is.

³³ A tárgyilagosság kedvéért megemlíttjük, hogy Saverio de Simone a korporatív jog lényegéről vallott felfogásokat fenti csoportosításunktól eltérő kategóriákba sorolja. De Simone szerint a korporatív jog jogi természetét tekintetében a következő hét felfogás különböztethető meg:

a) A korporatív eszme az egész politikai, jogi és társadalmi élet alapvető eszméje, mely a különböző jogágak közül elsősorban az alkotmányjogot befolyásolja, sőt sokszor úgy tűnik fel, mintha az új jog az alkotmányjogba olvadna bele. A

valóságban azonban egészen új jogot alkot és a jogrendszer új beosztását vonja maga után (Costamagna, Chiementi, Bottai, Salemi); b) a korporatív jog tudományos önállósága azért állapítható meg, mert ez a jog foglalja egységbe az államhatalom alatt a nemzet termelő erőit (Cioffi); c) a korporatív jog már ma is önálló tudomány (Alfieri, Biggini); d) a korporatív jog az iparjogból kifejlődött különleges jogágazat (Carnelutti); e) sem a korporatív jog, sem a többi jogágazat nem bír tudományos és tényleges önállósággal, hanem ezek a megkülönböztetések csupán tanulmányi elhatárolások (Balzarini); f) a korporatív jog a közigazgatási jog önálló ága (Zanobini); g) a korporatív jog teljesen azonos a közigazgatási joggal (Barassi). (Einleitung zum juristischen Studium des Kroporativismus. 1938., 88—115. ll.)

Ámbár De Simone túlságosan bonyolult osztályozásával egyetérteni nem tudunk, mégis csoportosítását az összehasonlítás kedvéért annál is inkább ismertettük, mert a korporatív jog jogi természetéről vallott nézetek csoportosításával rajta kívül más alig foglalkozik.